

Az átpolitizálódás jelensége az UNESCO tevékenységével, illetve az általa kezdeményezett 1972. évi világörökségi egyezmény és 2003. évi szellemi kulturális örökség megőrzéséért létrejött egyezmény végrehajtásával kapcsolatosan

Tanulmányomban vázlatos áttekintést nyújtok a címben megnevezett örökségvédelmi egyezmények létrejöttének háttéréről, majd az eddigi tanulmányaim és kutatásaim alapján megfogalmazom az átpolitizálódás értelmezését, illetve a mögötte meghúzódó okokat, és végül egy-két példával mutatom be megjelenését az UNESCO működésével, illetve az egyezmények gyakorlati végrehajtásával kapcsolatosan.

A témaválasztásom indítékai között elsődleges szerepet játszott az a tény, hogy korábban az UNESCO-hoz akkreditált párizsi magyar képviselő munkatársaként ezeknek a kérdéseknek a tanulmányozása, a felmerülő feladatoknak a teljesítése, javaslatok kidolgozása tartozott a munkakörömbbe. E tisztségem ellátása során folyamatosan találkoztam az átpolitizálódás gyakorlati megjelenésével, az ennek során felmerülő vitákkal, magával a jelenséggel, illetve az értékelésével összefüggő, kibékíthetetlennek és megoldhatatlannak tűnő ellentétekkel, amelyek egyértelműen a szakmaiság érvényesülését torzították, sőt akadályozták. Mindez arra ösztönzött, hogy a gyakorlati tapasztaláson túl törekedjek az elméleti háttér és a historiográfiai előzmények megismerésére és feltárására is. Így ezt a kérdést választottam már az egri Eszterházy Károly Katolikus Egyetemen sikeresen zárt mesterképzésen a szakdolgozatom témájának is.¹

A nemzetközi szervezetek történelme, működése, azok eredményei és problémái a szakirodalom – mélységében és terjedelmében – kedvelt témái közé tartoznak. A magam részéről a kutatási sáv és irány szűkítésével, egyediesítésével azt a célt tűztem ki, hogy kifejezetten az átpolitizálódásnak az UNESCO-ban, illetve a vizsgált két – szakmai közegben listázónak nevezett – örökségvédelmi egyezmény végrehajtásánál

¹ Ennek alapján született tanulmányom a Külügyi Szemlében jelent meg: Erdős-Zeichner 2021.

észlelhető megjelenéseivel foglalkozzam. Ez az ügy komoly politikai jelentőséggel bír, hiszen erőteljes hatása van az UNESCO szakmai tekintélyére is, vizsgálata két tudományos terület – nemzetközi politikai kapcsolatok és örökségvédelem – összekapcsolását kívánja meg.

A tárgyalt jelenség, vagyis az átpolitizálódás az UNESCO-ban, illetve a világörökségi és szellemi kulturális örökségi intézmények tevékenységében létezik, sőt a nemzetközi politikai, társadalmi, kulturális és civilizációs viszonyok jelenlegi, ellentmondásos, igen gyakran feszültséggel terhelt állapotát, illetve a tendenciákat figyelembe véve az sem vonható kétségbe, hogy a belátható jövőn belül kitartó megmaradásával kell számolnunk. Mindez messzemenően indokolja a kutatási témám időszerűségét. Az a célom, hogy a munkámmal egyrésztől hozzájáruljak a témával kapcsolatos gyakorlati és elméleti következtetések bővítéséhez, reményeim szerint gazdagításához, definíciót adjak az átpolitizálódásról, és azt az UNESCO, illetve a két egyezmény kormányközi bizottságának gyakorlatából származó példákkal igazoljam, színesítsem. Végző soron egy világméretű (kultur)politikai jelenség módszertani rendszerezettségen alapuló magyar nyelvű összefoglalására és értelmezésére törekszem. Bízom abban, hogy segítem a két örökségvédelmi egyezménynek, illetve a gyakorlati végrehajtásuknak a jobb megismerését és az átpolitizálódás vonatkozásában Magyarországon mutatkozó relatív szakirodalmi „megíratlanság” csökkentését.

Tény az, hogy miközben a világörökségi egyezmény, illetve a világörökségi lista az UNESCO működésének a legszélesebb közvélemény számára is az egyik leglátványosabb, legismertebb szegmense, az átpolitizálódás jelensége eredendően hátrányosnak és kedvezőtlennek értékelendő. Egyrésztől ugyanis rontja az ENSZ ezen szakosított intézményének a hitelét, adott esetekben politikai feszültséggel terheli azt, másrésztől a közvéleményben kialakult érdeklődést, pozitív vélekedést is rombolja.

Az UNESCO Közgyűlése által létrehozott Világörökségi Egyezmény célja az emberiség számára kiemelkedő egyetemes értékű kulturális és természeti örökség védelme a nemzetközi együttműködés elősegítésével. Megfigyelhető ugyanakkor, hogy az anyaszervezethez, az ENSZ-hez hasonlóan az UNESCO-t, illetve az egyezmény végrehajtását szolgáló Világörökségi Bizottságot is történelmileg más és más oldalról, tartalommal és irányultsággal az átpolitizálódás vádja érte, és napjainkban is szembesül ilyen támadásokkal. Ennek elsődleges oka abban keresendő, hogy a világörökségi jegyzékbe kerülő helyszínek kiválasztási folyamatát egyre inkább a betérjesztő országok politikai befolyása, nemzetstratégiai, politikai és gazdasági érdekei vezérlik, illetve a döntést hozó grémiumok is hasonló hatás alatt állnak.

Eddigi kutatásaim, a historiográfiai előzmények feldolgozása, saját megfigyelésem és elemzéseim alapján az átpolitizálódás fogalmát a disszertációm szempontjából úgy összegzem, hogy ez a politikai erőviszonyok, politikai érdekek alkalmankénti, esetenként tendenciaszerű felülkerekedése a szakmai szempontokon és követelményeken,

másrészről az UNESCO, illetve a világörökségi egyezmények működésében, tagsági viszonyaiban, új tagok felvételében jelentkező hibák, aránytalanságok összessége.²

Az UNESCO kulturális egyezményeinek, az UNESCO-ban tapasztalható folyamatoknak, fejleményeknek, tendenciáknak az értékeléséhez az ősforráshoz, a szervezet alapokmányához kell visszatekintenünk, mert ebben az esetben is ez lehet minden viszonyítás alapja.

Az UNESCO-nak, az Egyesült Nemzetek Nevelésügyi, Tudományos és Kulturális Szervezetének Alkotmánya abból indul ki, hogy *„a háborúk az emberek tudatában keletkeznek, az emberek tudatában kell a béke védelme érdekében munkálkodni”*.³ Az UNESCO Alkotmánya továbbá előírja, hogy a kultúra széles körű terjesztése nélkülözhetetlen az ember méltóságához, és olyan kötelesség, amelyet minden nemzetnek teljesítenie kell a kölcsönös segítségnyújtás és törődés szellemében. Az alkotmány azt is kimondja, hogy a béke nem kizárólag a kormányok politikai és gazdasági berendezkedésein, hanem az emberiség szellemi és erkölcsi szolidaritásán is alapul.

Az UNESCO-t létrehozó államok a szervezet célját az alábbiak szerint határozták meg: *„a béke és biztonság fenntartását azáltal segíti elő, hogy a nevelés, a tudomány és a kultúra révén szorosabbra fűzi a nemzetek közötti együttműködést abból a célból, hogy faji, nemi, nyelvi vagy vallási megkülönböztetés nélkül mindenki számára világszerte biztosítsa az igazság, a törvény és ama emberi jogok és alapvető szabadságjogok tiszteletben tartását, amelyeket az ENSZ Alapokmánya az összes népek javára elismer”*.⁴

Az alapokmány világos alá- és fölérendeltségi viszonyt, prioritási sorrendet határoz meg az ENSZ elsődleges célkitűzése és az annak elérését szolgáló, az UNESCO kompetenciájába tartozó nevelésügyi, tudományos és kulturális vonatkozások, feladatok és kötelezettségek között. Az UNESCO az ENSZ szakosított szervezeteként nem lebeg valamiféle politikamentes térben már csak azért sem, mert tagjai államok, amelyeket kormányok képviselnek. Felmerül az a kérdés is, hogy mennyire tekinthető politikamentesnek az a szervezet, amely alapokmánya szerint értékek mellett kötelezi el magát, és ezek az értékek az emberiség egészének közös érdekéhez, a békének és a biztonságnak a fenntartásához, illetve az emberi és szabadságjogokhoz kötődnek. Az értékek és érdekek bemutatása, képviselete, védelme a politika elválaszthatatlan része. Másrészről az ENSZ-család eddigi története azt igazolja, hogy a békéhez és biztonsághoz vezető utat különböző országok és csoportjai sokszor nagyon is különbözően képzeltek el, annak akadályát, a békebontókat, a biztonság megsértőit rendszeresen a társadalmi, politikai, kulturális és civilizációs alapokon velük szemben álló országokban és csoportjaikban látták. Az UNESCO Alkotmánya megfogalmazza az emberi jogok tiszteletben tartásának

² Az utóbbi vonatkozásra lásd például: Erdős-Zeichner 2017.

³ 2009. évi XXXII. törvény. Bevezetés.

⁴ Uo. I. cikk.

és védelmének kötelezettségét is, ami bizonyos szinten és eredendően magával hozta a politikai problémákat a szervezet mandátumának végrehajtása során.

Az UNESCO Alkotmányának fentiekben idézett megfogalmazásból logikusan levonható az a következtetés is, hogy azzal ellentétben minden olyan nevelésügyi, kulturális és tudományos tevékenység, amely nem szolgálja a tartós világbéket és biztonságot, a nemzetek közötti együttműködést, az emberi jogok és alapvető szabadságjogok védelmét. Valószínűleg itt tárhatók fel az „átpolitizálódás” megalapozott vagy mondvacsinált kérdésének, jelenségének gyökerei. Az adott történelmi helyzetekben, a felmerülő ügyek, véleménykülönbségek, viták értékelésekor éppen az a kulcskérdés, hogy a folyamatok a politizálódás „természetesnek” tekinthető szintjét átlépik-e, és már az átpolitizálódás szóval jellemezhető-e, vagy sem. Véleményem szerint, ahogyan magával az átpolitizálódás jelenségével kapcsolatban sincs soha egyetértés az érintett felek között, ugyanez vonatkozik a politizálódás „természetes” szintjének megállapítására is.

Az ENSZ-család szakosított szervétől nem követelhető meg, hogy apolitikus legyen. Sőt, ez akár hibájául is felróható lenne, mert már a reálfolyamatok felismerését szolgáló képességek és szándékok hiányára utalna. Mindenképpen számolni kell esetükben ezért természetes, elkerülhetetlen politizálódással. E szervezeteknek, így az UNESCO-nak is tiszteletben kell tartaniuk az alapokmányukban megfogalmazott célokat. A politika, a politizálódás megjelenése a nemzetállamok, a nemzetállami érdekek léte és ütközése, a nemzetállamok és szövetségeik által képviselt világnézeti, ideológiai, illetve civilizációs különbségek miatt azonban semmiképpen nem zárható ki, és végső soron nem tekinthető e szervezetek eredendő hibájának vagy szervezeti gyengeségének.

1972 novemberében került sor az UNESCO egyik legnagyobb vállalására, a világörökség fogalmának elméleti szintű meghatározására. A kulturális örökség köthető az állam egészéhez, a többségi nemzethez, a területén élő helyi vagy regionális csoportokhoz és közösségekhez, beleértve az őslakos közösségeket is. A kulturális örökség egyes csoportokhoz és közösségekhez való hozzárendelését egészíti és támasztja ki az egész emberiség közös örökségének fogalma. Magát a fogalmat jogi környezetben először az 1954-es, a kulturális javak fegyveres összeütközés esetén való védelméről szóló hágai egyezmény vezette be.

Ennek preambulumban első ízben olvashatjuk, hogy *„a kulturális javakban okozott károk, bármely nép tulajdonát is képezzék ezek a javak, az egész emberiség kulturális örökségének megkárosítását jelentik, minthogy mindegyik nép hozzájárult a világ kultúrájához; tekintettel arra, hogy a kulturális örökség megóvásának a világ összes népei számára nagy jelentősége van és ezen örökség nemzetközi védelmének biztosítása szükséges”*.⁵ Ez volt tehát a világörökségi fogalom előfutára.

⁵ 1957. évi. 14. tvr. Bevezetés.

A világörökségi egyezmény és a végrehajtásának formáját, kereteit szolgáló további dokumentumok kialakították a jelölések benyújtásának, azok előzetes szakmai véleményezésének, a döntések meghozatalának, illetve az arra hivatott fórum működésének a rendjét. Különös jelentősége van annak, hogy ezek a dokumentumok megfogalmazzák a világörökség részévé vált helyszínek védelmével, eredeti állapotuk fenntartásával, megóvásával kapcsolatos kötelezettségek teljesítésének és az arról készítendő rendszeres nemzeti jelentéseknek az időzítését és formáit is. Nyilvánvaló, hogy minden érintettnek a jelölést, az azzal kapcsolatos kedvező döntést nem csupán egyszeri aktusnak, hanem olyan véget nem érő folyamatnak kell felfognia, amelynek alapvető célja a listára felkerült helyszín eredeti állapotában való megőrzése az egymást követő emberi nemzedékek számára.

Fontos tény, hogy a világörökségi egyezmény a nemzetközi jog és a nemzeti jog közötti összefüggések tanulságos mintáját adja. Nemzeti szinten az adott állam fenntartja a kizárólagos jogát a területén található helyszínek azonosítására és a világörökség listára való felvételre történő javaslat benyújtására vonatkozóan, és ezt nemzetközi jogi szinten az egyezmény szintén garantálja. Ezáltal ugyanakkor már eredendően lehetőséget teremtett a politika megjelenésére, sőt beavatkozására az egyezmény megvalósítási rendszerébe, gyakorlatába. Nemzeti hatáskör annak eldöntése, hogy egy adott ország a saját határain belül mit tart arra érdemesnek, hogy jelölést nyújtson be a világörökségi listára való felvétele érdekében. E döntések mögött sokszor nemcsak örökségvédelmi, hanem külpolitikai, belpolitikai, gazdasági indíttatás is áll.

Az adott állam ellenében nem lehet a listázó egyezmények egyike esetében sem valamilyen helyszínt az emberiség közös vagy reprezentatív örökségének részévé tenni. Itt kis kitérével megemlítem, hogy alapvető különbség van a két egyezmény között a nemzeti lista kezelésében. Míg a világörökségi egyezmény szerint az úgynevezett várományosi listára csak azokat a helyszíneket veheti fel egy állam, illetve az ebben a kérdésben döntést hozó grémiuma, amely saját értékelése szerint rendelkezik mindazokkal az attribútumokkal, amelyek alapján az potenciálisan a világörökség része lehet. A szellemi kulturális örökség megőrzéséről szóló egyezmény célja szerint viszont minden csatlakozott ország a területén található összes szellemi kulturális örökség elemet azonosítja és nyilvántartja. Ezzel a nemzeti lista kialakításában egyértelmű jogot biztosít az államon, illetve annak kormányán kívül az ott élő nemzeti, etnikai, vallási kisebbségi közösségeknek, nem kormányzati szervezeteknek is. Nagyon fontos különbség ez, ami azt is megmagyarázza, miért vonakodik például több olyan nagy ország, amelynek konfliktussal terhelt viszonya van a területén élő őslakosokkal (Kanada, Egyesült Államok, Ausztrália, Oroszország) ennek ratifikálásától, illetve miért kiemelkedően fontos az egyezmény kisebbségvédelmi szempontból.

Az államok dominanciája a nemzetközi kulturális örökségvédelem jogi eszközein belül azonban megkérdőjelezhetetlen, és a nem kormányzati szereplők „behatolása” a területre továbbra is korlátozott, és jelentős mértékben maguk az államok kormányzatai akadályozzák. Ez egyrészt a multilaterális rendszerek kormányközi jellegéből fakad, másrészt a modern nemzetállamok közösségi képzeletében a kulturális örökség helyzetével, tartalmával kapcsolatos ellentétes megközelítések hatásának tudható be.

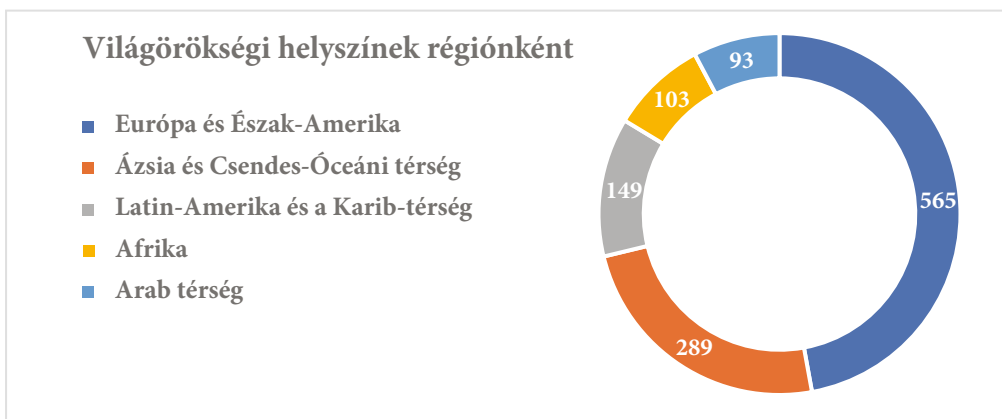
Az örökségvédelmi egyezmények kidolgozására kormányközi keretekben került sor, és az egyezmények elfogadásáért, valamint multilaterális és nemzeti szinten történő végrehajtásáért a szerződő felek, az államok a felelősek. Az államok közötti politikai, gazdasági és hatalmi erőviszonyokban létező különbségek tükröződnek a szerződések szövegében megtestesülő kompromisszumokban és a végrehajtások mindennapjainak gyakorlatában.

Nemzetközi szinten a vizsgált két örökségvédelmi egyezmény arra felhatalmazott bizottságai rendelkeznek a javasolt helyszínek, szellemi örökségi elemek értékeléséről, ennek alapján a nevezések jóváhagyásáról, kiegészítésre való visszaküldéséről vagy elutasításáról, illetve a már listázott elemek fenntartásáról, a megóvásáról való gondoskodásról, az érintett országok által benyújtott jelentések sorsáról. E bizottságok döntenek tehát a világörökségi státusz megítéléséről, illetve az emberiség reprezentatív listájára való felvételtől, vagy a veszélyeztetett helyszínek listára történő felvételtől, vagy akár a listáról való törléséről. A világörökségi rendszer jó példája annak, hogy még a területi szuverenitás alapelve is ütközhet a nemzetközi jogilag érvényes kötelezettség teljesítésének előírásával.

A világörökségi listára való felvétellel az adott helyszín nemzeti kötődése másodlagossá válik, nem tűnik el ugyan, de ebben az összefüggésben az lesz az elsődleges, hogy ezáltal már az emberiség közös örökségének minőségében jelenik meg, és – felfogásom szerint – magasabb rendűvé válik. Megőrzésének feladata megint elsődlegesen nemzeti jellegű, de az érintett ország szükség és kérés esetén számíthat a nemzetközi közösség és illetékes szervezetei segítségére. Ez azonban a szakmai kereteken túllépve kétségtelenül pozitív vagy negatív, támogató vagy elutasító politikai és pénzügyi megfontolások tárgyává is válhat.

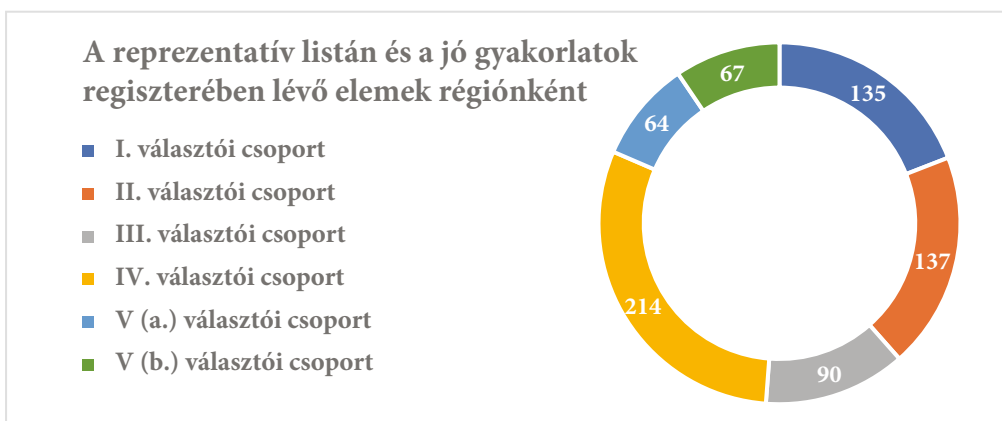
A világörökségi lista, illetve az azon szereplő helyszínek jelentős szerepet játszanak milliók turisztikai terveinek, úti céljának meghatározásában. Ennek révén a világörökségi helyszínek megszűnnek csupán a szellem szférájához tartozónak lenni, és fontos tényezővé válnak a gazdaság több szegmensében, kisebb-nagyobb mértékben hozzájárulnak az adott ország gazdasági növekedéséhez is. 2023. október 26-i állapot szerint a világörökségi jegyzéken 1199, közöttük 48 határon átnyúló helyszín szerepel, és a világörökségi egyezmény 195 részes állama közül 168 képviselteti magát.⁶

⁶ A whc.unesco.org/en/list honlapon további részletes adatok találhatók.

1. ábra: világörökségi helyszínek régióként⁷

Megfigyelhető ugyanakkor, hogy a 2003-as egyezmény által létrehozott „szellemi kulturális örökség megőrzését szolgáló programok, projektek és tevékenységek” regiszterében, valamint az emberiség szellemi kulturális örökségének reprezentatív listáján lévő elemek régiókénti lebontása már nem utal olyan szintű „nyugati” hegemoniára, mint a Világörökségi Jegyzékben szereplő helyszínek.

2. ábra: A reprezentatív listán és a jó gyakorlatok regiszterében lévő elemek régióként⁸

⁷ A táblázat a <https://whc.unesco.org/en/list> alapján készült.

⁸ A táblázat a <https://ich.unesco.org/en/lists> alapján készült. Az UNESCO választói csoportjai az alábbiak szerint osztoznak el a tagállamok között: I. csoport – Észak-Amerika, Nyugat-Európa, Törökország és Izrael, II. csoport – Kelet- és Dél-Európa és a Kaukázus, III. Csoport – Latin-Amerika és a Karib-térség, IV. csoport – Ázsia és a Csendes-óceáni térség, V. (a) csoport – Afrika, V. (b) csoport – arab országok.

Friss fejleményekről szólva utalok arra, hogy a Világörökségi Bizottság 2023. januári rendkívüli ülésén Odessza történelmi városközpontjának a világörökségi listára, egyidejűleg a veszélyeztetett helyszínek listájára való felvétele során a vita, de a szavazás eredménye is inkább politikai küzdelmet tükrözött, mint szakmai elmélyülést a bizottság tagjaitól. Az ukrán jelölés megfelelt a világörökségi listára való felkerülés kritériumainak, ezért az illetékes szakmai tanácsadó testület is pozitív döntést javasolt, és azt a Világörökségi Bizottság meg is hozta.⁹ Az ügyre azonban kétségtelenül súlyos árnyékot vetett, és a szavazási eredményt – amely során a 21 tagú bizottság 14 tagja tartózkodott, és mindössze hat támogatta a felvételt – erősen befolyásolta az Ukrajna elleni orosz invázió megítélése és az a tény, hogy Oroszország jelenleg a Világörökségi Bizottság tagja.

Ennek következtében is most elég borúsan ítéltető meg a világörökségi egyezmény jövője. Úgy tűnik ugyanis, hogy a közel-keleti (palesztin–izraeli) válság, de például a japán–dél-koreai–kínai feszültségek világörökségi vetületeihez a hasonló tematikájú és erősen politikai háttérű, de már háborúba torkollott ukrán–orosz konfliktus is csatlakozik. A szereplők köre kibővült a felek támogatóival is, és a háború – elhúzódásának függvényében – tartós feszültséggel terheli ezt a nemzetközi kulturális színteret is.

Ez az újabb feszültségforrás mindenesetre élesen szükségessé teszi annak a kérdésnek a vizsgálatát, megválaszolását, hogy miért nem kívánatos az átpolitizálódás a Világörökségi Bizottság munkájával és döntéseivel kapcsolatban. Lehet, hogy csupán az adott időszak hatása alatt, de úgy látszik, most már nemcsak a Világörökségi Bizottság és a döntései szakmaiságának megrendüléséről, hitelének csorbulásáról, hanem a világörökségi egyezmény eredeti minősége megőrzésének veszélyeztetettségéről is szó van. Ugyanakkor egyelőre nem látható kifejezett szándék az érintett felek egyikének részéről sem, hogy ki akarnának lépni az egyezményből, ellenkezőleg, igyekeznek azt saját politikai céljaikat szolgáló eszközként alkalmazni, illetve az aktív diplomáciai tevékenységet a politikájuk érdekében kibontakoztatni, az érdekeiket megvédeni, mindehhez támogatókat keresni és szerezni.

Az odesszai helyszín elfogadásával kapcsolatos vita, illetve abban Oroszország elmentmondásos helyzete és szerepe, az Ukrajna elleni háborújával kapcsolatos nemzetközi álláspontok elítélő vagy támogató jellege, mindennek a Világörökségi Bizottság munkájában való megjelenése negatív hatást gyakorol az aláírásának 50. évfordulóját az elmúlt évben ünnepelt világörökségi egyezménynek és gyakorlati végrehajtásának a megítélésére. Ráadásul 2023-ban emlékeznek meg az aláírók és az érdeklődő közvélemény a szellemi kulturális örökség védelméről elfogadott egyezmény aláírásának 20. évfordulójáról. A szellemi kulturális örökség reprezentatív listájára való jelölésekről döntő Kormányközi Bizottság egyelőre ugyan még nem vált ukrán–orosz küzdelem helyszínévé – hiszen Oroszország nem ratifikálta azt –, de mindkét intézményben, mindkét egyezmény végrehajtása során voltak és vannak más elhúzódó átpolitizálódási

⁹ UNESCO Világörökség Bizottság: Decision: 18 EXT.COM 5.2 <https://whc.unesco.org/en/sessions/18EXTCOM/decisions/> (letöltés, 2023. 10. 26.)

ügyek, amelyek újabb lendületet kaphatnak. Tézis erejével fogalmazható meg az, hogy a világpolitikai feszültségek átpolitizálódási elemként megjelennek az UNESCO tevékenységében és a két örökségvédelmi egyezmény végrehajtása során is. Másik irányból közelítve a jelenséghez azt állapíthatjuk meg, hogy az átpolitizálódás tendenciájának erősödése vagy gyengülése pontos indikátorként jelzi vissza a nemzetközi politikai feszültségek erősödését vagy enyhülését.

Mindkét örökségvédelmi egyezmény alkalmazása során a részes államok jelöléseit az egyezményben meghatározott szakmai tanácsadó szervezetek által végzett, a követelmények teljesítésével kapcsolatos megfelelési vizsgálatnak vetik alá. Ennek nyomán – mint jeleztem – a benyújtó ország számára kedvezőtlen, a jelölést elutasító vagy módosításra visszaküldő döntések is születhetnek. Ennek következtében, ha valamely, a nemzeti kulturális értékelés, sőt politikai megítélés szerint arra méltó helyszín vagy szellemi kulturális elem nem állja ki a nemzetközi szakmai megmértetés próbáját, akkor az heves reakciókat válthat ki a felterjesztő országban. Hasonlóképpen, a világörökségi egyezmény által előírt nemzeti állapotvédelmi jelentések kapcsán a fenti szakmai szervezetek által megfogalmazott bírálatok, javaslatok mind gyakrabban váltanak ki az adott országokban nem is annyira szakmai, mint politikai sérelmi reakciókat.

Ezek a bírálatok, felvetések vagy valamely helyszínek a veszélyeztetettségi listára való felvételére vonatkozó javaslat, majd döntés sem jelent adott esetben a nemzeti kultúrpolitika egészére vonatkozó átértelmezési felhívást. Ugyanakkor egy-egy negatív döntés viszont valamiféle nemzeti ellenállási „dabcól” inkább a kultúrpolitikának vagy annak egyes érintett elemeinek megcsontosodását eredményezheti.

Azt is feltétlenül meg kell jegyezni, hogy a világörökségi kontextusban létező állapotmegőrzési kötelezettség teljesítésének a hiányosságai mögött gyakran valós, a társadalmi, gazdasági fejlődésből eredő kihívások állnak, amelyek szembekerülnek valamely világörökségi helyszín maradéktalan megőrzésére annak idején mégoly őszinte tudatossággal vállalt kötelezettséggel. Rosszabb a helyzet, ha esetleg elhagyható vagy módosítható nemzeti, kormányzati vagy általa támogatott presztízsberuházás miatt kerül veszélybe a világörökségi helyszín státusa. Mint már utaltam rá, a világörökségi helyszínekkel kapcsolatos minden lépés, a jelölés, a jelölés esetleges visszavonása vagy akár egy meglévő helyszín törlésének kérése kizárólagos nemzeti hatáskör. Sokatmondó példa erre az ománi nyársasantilop-rezervátum világörökségi státuszának önkéntes feláldozása az olajkitermelés fokozása érdekében a 2000-es évek elején.

Az előadásom elején abból indultam ki, hogy az UNESCO nem tekinthető politikán kívüli szervezetnek. Nem is várható el a szervezettől, hogy távol tartsa magát a politikától, ez nem állítható fel vele szemben követelményként. A politizálódással a jövőben is

számolni kell. Az átpolitizálódás ugyanakkor döntően negatív jelenséggént értékelhető, maga a szó a kulturális oktatási, tudományos területre áttevődő, arra rátelepülő, sőt azt háttérbe szorító, politikai indíttatású, konfliktusos helyzet értékelésekor használatos terminológia. Az átpolitizálódás olyan különleges jelenség, sőt folyamat, amely az egyik fél szerint létezik, a másik szerint nem, az egyik szerint az adott ügy megmaradt az UNESCO kompetenciájában, a másik szerint attól eltávolodott. Közös álláspont kialakulása nem várható, inkább valószínűsíthető az újabb ügyek megjelenése. Az államok politikai küzdelmén túl új, véleményem szerint nem kívánatos és kockázatos elemként jelenhet meg magának az UNESCO-nak, illetve meghatalmazott képviselőinek a politikai indíttatású megjelenése és megnyilvánulása szakmai döntések befolyásolása érdekében.

Azt remélem, hogy kutatásaim az eddigi eredmények összegzésén túl az átpolitizálódás jelensége jövőbeli lehetséges alakulásának az elemzéséhez is hozzájárulhatnak, és ez majd a disszertáció által nyújtott újdonságként lesz értékelhető. Eddigi munkám megfogalmazta azt, hogy a nemzetközi politikai feszültségek egyértelműen leképződnek a szakosított nemzetközi szervezetek és kormányközi, szakmai bizottságainak tevékenységében, ami biztosan és sajnálatosan örökéletűvé teheti az átpolitizálódás jelenségét.

Felhasznált források

1957. évi 14. törvényerejű rendelet a kulturális javak fegyveres összeütközés esetén való védelme tárgyában Hágában, 1954. évi május hó 14. napján kelt nemzetközi egyezmény, valamint az ahhoz csatolt jegyzőkönyv (a kulturális javak háború idején megszállott területről való kivitelének tilalma tárgyában) kihirdetéséről.
<https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=95700014.tvr.> (Letöltés, 2023. 09. 23.)
2009. évi XXXII. törvény az Egyesült Nemzetek Nevelésügyi, Tudományos és Kulturális Szervezete Alkotmányának kihirdetéséről.
<https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a0900032.tv> (Letöltés, 2023. 09. 03.)
- Világörökségi Bizottság 2023. januári, 18. rendkívüli ülésének határozatai.
<https://whc.unesco.org/archive/2023/whc23-18extcom-6-en.pdf> (Letöltés, 2023. 09. 03.)
<https://whc.unesco.org/en/list> (Letöltés, 2023. 10. 26)

Felhasznált szakirodalom

- Dutt, Sagarika 1995: *The Politicization of United Nations Specialized Agencies: a Case Study of UNESCO*. Lewiston, New York, Mellen University Press.

- Erdős-Zeichner Anna 2021: Az átpolitizálódás jelensége az UNESCO és a Világörökségi Bizottság tevékenységében. *Külügyi Szemle* XX. évf., 2. sz. 117–151.
https://doi.org/10.47707/Kulugyi_Szemle.2021.2.6
- Erdős-Zeichner Anna 2017: Koszovó kísérlete az UNESCO-tagság elnyerésére, nemzetközi elismertségének erősítésére. *Külügyi Szemle* XVI. évf., 2. sz. 88–101.